

**ДО ЮВІЛЕЮ ЧЛЕНКИНИ РЕДКОЛЕГІЇ ЗБІРНИКА,
ДОКТОРКИ ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРКИ
ІРИНИ БОРИСІВНИ МАТЯШ**

**FOR THE ANNIVERSARY OF A MEMBER OF THE
YEARBOOK EDITORIAL BOARD, DOCTOR OF HISTORY,
PROFESSOR IRYNA MATIASH**

На початку цього року з нагоди Міжнародного дня жінок і дівчат у науці, який за рішенням ООН відзначається у світі 11 лютого, в Україні практично вперше в широкому публічному дискурсі обговорювалося питання про місце й роль жінок у науці. До дискусій із цього важливого й актуального сьогодні питання активно долучилися також жінки й дівчата, які пов'язали своє творче життя з Національною академією наук України, і це цілком зрозуміло, адже понад 40 відсотків усіх науковців Академії складають представниці прекрасної статі. Як зазначив у привітанні до Міжнародного дня жінок і дівчат у науці Президент НАН України академік Анатолій Загородній, «із притаманною їм працьовитістю, наполегливістю, непохитною вірою, рішучістю та унікальним баченням вони очолюють наукові проекти, створюють життєво важливі лікарські засоби та комп'ютерні програми, досліджують Всесвіт і структуру ДНК, відкривають нові сторінки історії та культури нашої держави». Яскравим прикладом такого успіху українських жінок-науковців є творча біографія провідної наукової співробітниці відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України, докторки історичних наук, професорки, заслуженої діячки науки і техніки України Ірини Борисівни Матяш.

Звичайно, писати статтю до ювілею колегині, яка у розквіті своїх 60-ти років сповнена нових наукових планів і багатьох перспективних задумів, справа не проста: може вийти ціла наукова поема-панегірик або статися певна недооцінка творчих здобутків добре званої в Україні та за її межами історикині.

Отже, спочатку декілька загальних відомостей про ювілярку, які можна за бажанням знайти як в Інтернеті, так і в різних довідкових виданнях. Народилася Ірина Борисівна Матяш 18 квітня 1961 року в м. Прилуки Чернігівської області в родині робітників – Бориса Петровича та Ганни Василівни Борщ. Від них, робітничої інтелігенції, у Ірини з дитинства виявилися потяг до книг, вивчення історії і культури українського народу, зарубіжної літератури, любов до рідного краю. 1978 р. вона закінчила Прилуцьку першу школу – колишню Першу чоловічу гімназію, відому своїми випускниками: В. Щербиною, С. Масловим, В. Ревуцьким та ін.

Під дівочим прізвищем опублікувала перші замітки в місцевій газеті «Правда Прилуччини», займалася радіоспортом і краєзнавством у Прилучькому будинку піонерів, була активним членом Клубу «чомучок» дитячої бібліотеки.

У 1978 – 1983 рр. І. Б. Матяш навчалася на філологічному факультеті (відділення російської мови й літератури) Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка. Відвідувала заняття відділення журналістики факультету суспільних професій, брала участь у роботі студентського наукового семінару під керівництвом професора І. Я. Заславського, досліджувала творчий шлях І.Л. Андронікова, вперше прилучилася до роботи з історичними джерелами в архівах Києва й Москви. Дипломну роботу захистила на тему «Іраклій Андроніков – фронтовий журналіст», була рекомендована до аспірантури. Однак спочатку упродовж 10 років була викладацька робота в навчальних закладах Києва й області.

У січні 1995 р. І. Б. Матяш була прийнята на посаду заступника директора з наукової роботи Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. Вона, зокрема, була серед розробників концепції діяльності інституту й організаторів його роботи, керувала науково-методичним семінаром з архівної справи й паралельно займалася науково-дослідницькою роботою. У 1996 році захистила кандидатську дисертацію на тему «Історіографічні та бібліографічні джерела українського героїчного епосу». У 1998 році отримала вчене звання «старший науковий співробітник» за фахом історіографія, джерелознавство і спеціальні історичні дисципліни. А у вересні 2001 р. у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка захистила докторську дисертацію на тему «Архівна наука і освіта в Україні 1917 – 1930-х років».

Після захисту докторської дисертації Ірина Борисівна була призначена директором Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства й одночасно викладала архівознавство, історіографію та музейну справу в Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв, Волинському національному університеті імені Лесі Українки та Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. В цей час І.Б. Матяш виконувала значну громадську роботу як віцепрезидент Українського біографічного товариства, член Українського історичного товариства, Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові, Перший заступник Голови Правління Спілки архівістів України, відповідальний редактор друкованого органу Спілки – «Архівіст: Вісник САУ», ініціювала реорганізацію цього інформаційного видання в науково-популярне, працювала над відновленням його систематичного виходу. У 2000 р. затверджена членом комітету професійної освіти Міжнародної ради архівів, у 2001 р. обрана членом Колегії Державного комітету архівів України.

До безперечних професійних досягнень Ірини Борисівни, наприклад, слід віднести розробку концепції зарубіжної україніки: вона є авторкою ідеї, упорядницею та керівницею колективу упорядників фундаментального

довідника «Архівна Україніка в Канаді», виданого УНДІАСД і Канадським інститутом українських студій (Едмонтон, Альберта), а також здійснювала керівництво розробкою «Концепції підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ України» й загальне редагування посібників навчально-методичного комплексу з архівознавства: «Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України» (2002), «Нариси історії архівної справи в Україні» (2002), «Хрестоматія з архівознавства» (2003). Позитивний відгук серед фахівців викликали індивідуальні монографії І. Б. Матяш з історії архівознавства – «Катерина Грушевська: життєпис, бібліографія, архіви» (1997), «Українська архівна періодика 1920-1930-х рр.: історія, бібліографія, бібліометрія» (1999), «Архівна наука й освіта в Україні 1920–1930-х років» (2000), «Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст» (2008).

Також вона була головним редактором наукових видань Інституту: «Студії з архівної справи та документознавства», «Пам'ятки»; серій «Історія архівної справи: спогади, дослідження, джерела», «Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки»; заступником головного редактора міжвідомчого наукового збірника «Архівознавство. Археографія. Джерелознавство»; членом редколегії журналів «Бібліотечна справа і краєзнавство», «Пам'ятки України», «Археографічний щотогодник», ініціатором серії видань «Бібліотека наукового щорічника «Україна дипломатична» й авторкою першої монографії цієї серії «Надзвичайна дипломатична місія УНР в Угорщині: історія, спогади, архівні документи». К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2005. 400 с. (співавтор Ю. Мушка).

Упродовж 2009 – 2011 рр. І. Б. Матяш – перший заступник Голови Державного комітету архівів України, керівник апарату. До сфери її повноважень належав розвиток міжнародних зв'язків, наукових досліджень у сфері архівознавства. Великий внесок учена зробила в розширення доступу до архівів, формування веб-порталу Державного комітету архівів України. З 2011 до 2013 рр. вона – помічник міністра юстиції України з питань архівної справи, в 2013 – 2015 рр. – начальник відділу апарату Вищої ради юстиції і водночас професор кафедри дипломатичної і консульської служби Дипломатичної академії України при МЗС України за сумісництвом (до 2017 р.).

З травня 2015 р. Ірина Борисівна працює в Інституті історії України НАН України на посаді провідного наукового співробітника. Її наукові інтереси зосереджені на історії дипломатії та міжнародних відносин, історії української культури, загальній історії архівної науки й освіти, історії репресій в Україні, а також на біографістиці та міфології народів світу. В науковому доробку І. Б. Матяш понад 400 праць, зокрема декілька десятків індивідуальних і колективних монографій, документальних збірників, підручників і навчальних посібників, збірників наукових праць.

Колеги і друзі Ірини Борисівни дивуються її інтенсивному, багатогранному і плідному науково-творчому життю, працездатності, ініціативності й наполегливості в роботі цієї чарівної жінки. Практично щороку з'являються

її нові індивідуальні монографії, збірники наукових праць за її редакцією або упорядкуванням, проводяться наукові конференції, семінари, круглі столи та інші наукові заходи за її ініціативою й активною участю. Зокрема, до 100-річчя Української революції 1917-1921 років та 100-річчя сучасної української дипломатичної служби І. Б. Матяш опублікувала ґрунтовні індивідуальні монографії «Українська консульська служба 1917-1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії» (2016), «Іноземні представництва в Україні (1917-1919 рр.): державна місія та повсякденність» (2019), якими започатковано новий перспективний напрямок в історіографії українського державотворення і зовнішньої політики України. З цієї ж тематики нею підготовлені монографії «Іноземні представництва в Україні (1919-1991): протистояння і співпраця» (2020), «Українсько-болгарські відносини: офіційна і культурна дипломатія (1918–1944)» (2021).

Учена також є упорядником і співавтором виданих за результатами міжнародних наукових конференцій наукових збірників «Україна і Грузія у міжнародних відносинах: історія та спільні виклики сучасності» (2018), «Україна і Польща: шляхами міждержавних взаємин» (2019), «Україна і Китай: маловідомі сторінки історії та сучасність» (2018), «Україна і Болгарія в історії Європи» (2019), «Україна – Швейцарія: маловідомі сторінки історії та сучасність» (2020), оригінальної праці «Слабченко Євген. Дипломатична історія України» (2016), збірника архівних документів «Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917–1924 рр.): документи і матеріали» (2010) та ін. За внесок у дослідження історії дипломатії І. Б. Матяш нагороджено почесною грамотою Міністерства закордонних справ України (2007) та почесною відзнакою МЗС України III ступеня (2010).

На особливу увагу і схвалення заслуговує також активна й різнобічна громадська та міжнародна діяльність І. Б. Матяш. Зокрема, їй належить ідея створення та розроблення концепції діяльності ГО «Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин». Від часу заснування цього Товариства в 2016 р. Ірина Борисівна очолює його Правління. Високий науковий авторитет ученої, її інтелектуальний внесок у формування політики Товариства, стратегічне планування діяльності забезпечило визнання організації не лише в Україні, а й за кордоном: членами Товариства, яких налічується близько 100 осіб, є представники 10 країн світу. В рамках діяльності Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин І. Б. Матяш є ініціатором і кураторкою проекту «Століття української дипломатії» (2017–2021), що реалізується під патронатом МЗС України за участі закордонних дипломатичних установ України, іноземних дипломатичних представництв в Україні, організацій української діаспори, Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв. Заходи в межах проекту відбулися в Україні (Київ, Дніпро, Ніжин, Одеса, Львів, Ужгород, Харків, Черкаси, Острогож, Чернігів та ін.) та Австрії, Білорусі, Болгарії, Греції, Грузії, Італії, Молдові, Німеччині, Туреччині, Румунії, Словаччині, Угорщині,

Франції, Польщі та Швейцарії. Ірина Борисівна особисто розробила концепцію наукових заходів, забезпечила організацію конференцій, виступала з ключовими доповідями, співпрацювала зі ЗМІ, підготувала документальні виставки: «Українська дипломатія 1917 – 1924 рр.: зародження національних традицій» (2017), «Україна – Німеччина у 1918 році: перші дипломатичні контакти» (2018), «Українсько-польські відносини в 1917–1921 рр.: інституційна історія, етап становлення» (2019), «Україна і Туреччина в 1918–1921 роках: до століття взаємної дипломатичної присутності» (2018), «Україна-Грузія: 100 років тому» (2018), «Україна і Греція: 100 років дипломатичної присутності» (2018), «Іноземні представництва в Києві в 1917 – 1919 роках: початок міждержавних відносин» (2019), «Досвід, куплений дорогою ціною: Боротьба за Україну засобами дипломатії: українські дипломатичні представництва в 1917–1926 рр.» (2020). І.Б. Матяш координувала проведення наукових заходів, присвячених століттю встановлення дипломатичних відносин між Україною й Німеччиною, які відбулися 2018 р. у Києві, Чернігові, Дніпрі, Харкові, Одесі, Львові, Берліні та Мюнхені; століттю встановлення дипломатичних відносин між Україною і Грузією, які відбулися в Києві, Тбілісі, Батумі; між Україною й Польщею, які відбулися в Києві, Ніжині, Острозі, Любліні, Кракові, Варшаві; століттю дипломатичних відносин України і Швейцарії, які відбулися в Києві, Берні, Базелі, Фрібурзі.

Велику увагу І. Б. Матяш та очолюване нею Товариство приділяє маркуванню місць пам'яті української дипломатії в Україні та в зарубіжних країнах. З її ініціативи та за наукового забезпечення встановлено меморіальні дошки на вшанування пом'яті перших дипломатичних і консульських установ УНР у Будапешті, Відні, Мюнхені. Ірина Борисівна власними зусиллями проводить експедиції з виявлення місць, пов'язаних із життям та діяльністю українських дипломатів 1917-1924 рр. у Європі. Їй вдалося, наприклад, виявити в Ніцці (Французька Республіка) місце поховання відомого французького кіноавангардиста і представника української дипломатичної служби Ежена Деслава (Євгена Слабченка) та віднайти будинки (20 і 20 bis Avenue Mont-Rabeau), де розташовувався створений Є. Слабченком перший український «Дипломатичний архів». Разом з Українсько-французькою асоціацією Ніцци вчена проводить роботу для відкриття меморіальної дошки на цьому приміщенні. Також вона виявила в Канаді в архіві Осередку української культури і освіти рукопис Ежена Деслава «Дипломатична історія України» й підготувала його до друку: з біографічним нарисом авторства І. Б. Матяш та її науковими коментарями праця Ежена Деслава видана 2016 р. видавництвом «Кліо» за програмою «Українська книга». А за дослідженнями вченої, окрім меморіальної дошки на будинку, де працювало перше українське консульство в Мюнхені, Генконсульством України в Мюнхені відновлено могилу Василя Оренчука на цвинтарі Вальдфрідгоф. Ірина Борисівна взяла участь у церемонії відновлення могили й виступила з промовою під час заходу з оцінкою ролі В. Оренчука в розвитку консульської служби.

Говорячи про міжнародну діяльність І. Б. Матяш, слід також зазначити, що вона є співголовою академічної комісії істориків України і Болгарії, заступницею співголови Комісії істориків України і Угорщини, членкинею Комісії для дослідження польсько-українських взаємин 1917–1921 рр., дійсною членкинею ВУАН у Канаді, учасницею фестивалю Французько-української асоціації Кот д'Азюр «Кобзар» у Ніцці, була стипендіатом програми Austrian Agency for International Cooperation in Education and Research (Австрійська агенція з міжнародної співпраці в освіті та дослідженнях, Львівське відділення), за якою 7 – 20 травня 2018 р. досліджувала дипломатичні архіви у Відні (науковий керівник стажування – професор Віденського університету Вольфганг Муелер), є членом редколегій українських та зарубіжних наукових журналів та продовжуваних видань «Україна дипломатична», «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки», «Archaeion» (Республіка Польща, Варшава), «Археографичный штогодник» (Республіка Білорусь, Мінськ), «Архивы и справоводство» (Республіка Білорусь, Мінськ), «Межкультурные коммуникации» (Тбілісі, Грузія), «Енциклопедичний вісник України», «Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого», «Сумський історико-архівний журнал» та ін.

І. Б. Матяш також опікується вихованням молоді, є засновницею та координаторкою транскордонного молодіжного форуму «Європейські цінності та культурна дипломатія: молодіжні зустрічі», що відбувається під патронатом МЗС України в партнерстві з Інститутом міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Державним підприємством «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв» за фінансової підтримки Представництва Фонду Ганса Зайделя в Україні. Упродовж 2019 – 2020 рр. відбулися українсько-білоруський, українсько-молдовський, українсько-грузинський форуми. Ірина Борисівна є професором Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, залучає студентів до активного опанування професією в безпосередньому контакті з представниками фахового середовища, проводить практичні заняття за авторським проєктом «Архівний марафон». Вона підготувала 14 кандидатів та 1 доктора історичних наук, які працюють в архівній системі та закладах вищої освіти України.

Звичайно, така інтенсивна, багатогранна і плідна діяльність Ірини Борисівни Матяш не залишається непоміченою в науковому середовищі та українською громадськістю й державою. Вона є лауреатом премій ім. В. Веретенникова Головархіву України (2000), ім. М. Костомарова НАН України (2001), нагороджена Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2004), Грамотою Верховної Ради України (2009), подякою (1999) та почесною відзнакою «За досягнення в розвитку культури і мистецтв» Міністерства культури і мистецтв України (2004), почесними знаками «Софія Русова» та «За наукові досягнення» (2008) Міністерства освіти і науки України, нагрудним знаком «Знак Пошани» (2004) та Подякою КМДА (2002),

почесною відзнакою Генеральної дирекції Київської міської ради з обслуговування іноземних представництв (2004), почесною грамотою Міністерства закордонних справ України (2007), почесною відзнакою Міністерства закордонних справ III ступеня (2010), почесною грамотою Міністерства юстиції України (2012), нагрудним знаком Посольства Білорусі в Україні «За дружбу і супрацоуцніцтво» (2019). Указом Президента України «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня науки» від 17 травня 2021 р. Матяш Ірину Борисівну «за вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнення науково-технічного потенціалу України, багаторічну сумлінну працю та високий професіоналізм» нагороджено орденом княгині Ольги III ступеня.

Щиросердечно вітаючи Ірину Борисівну з ювілеєм, побажаємо їй здоров'я, добра і нових творчих звершень на користь української історичної науки і у справі підвищення міжнародного іміджу України!